 <https://doi.org/10.30563/turklad.1389790>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types : Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date : 12.11.2023
Kabul Tarihi / Accepted date : 06.12.2023
Yayın Tarihi / Date published : 20.12.2023

Atıf / Citation

Uçar, E. (2023). Çin Millî Müzesindeki Huang Wenbi Koleksiyonunda Muhafaza Edilen Altun Yaruq Sudur'a Ait Bir Parça. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRK LAD)*. 7. Cilt, 2. Sayı, 363-368.

**ÇİN MİLLÎ MÜZESİNDEKİ HUANG WENBİ KOLEKSİYONUNDA MUHAFAZA
EDİLEN ALTUN YARUQ SUDUR'A AİT BİR PARÇA**

A fragment from altun yaruq sudur in the huang wenbi collection at the national museum of china

ERDEM UÇAR¹

Öz

Çinli arkeolog Huang Wenbi (黃文弼), Doğu Türkistan'a (Xinjiang) yaptığı çeşitli keşif gezileri sırasında bölgeden son derece değerli Eski Uygurca belgeler elde etmeyi başarmıştır. Çin Millî Müzesi'nde saklanan Eski Uygurca yazmaların büyük bir kısmı, Huang Wenbi'nin Doğu Türkistan'daki keşifleri sırasında elde ettiği (1928-1930) koleksiyona dayanmaktadır. Huang Wenbi, bu parçaların çoğunun siyah beyaz resimlerini Turfan üzerine hazırladığı arkeolojik raporda 1954'te yayımlamıştır. Bu makalede, Huang Wenbi koleksiyonunda bulunan *Altun Yaruq Sudur*'a ait parçanın neşri sunulacaktır. Parça, II. *Tegzinç*'in (卷 *juan*) 4. bölümünün sonuna aittir. Metnin ön yüzü, *Sūtra*'nın St. Petersburg yazmasında mevcuttur. Parçanın arka yüzü ise St. Petersburg yazmasında bugün eksik olan 47. yaprağına (ikinti yéti elig) karşılık gelmektedir ve arka yüz St. Petersburg yazmasındaki kayıp kısmı tamamlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Uygurca, Altun Yaruq Sudur, Huang Wenbi.

Abstract

The Chinese archaeologist Huang Wenbi (黃文弼) succeeded in obtaining highly valuable Old Uyghur documents during several expeditions to East Turkestan (Xinjiang). A significant part of the Old Uyghur manuscripts in the National Museum of China is based on the collection Huang Wenbi obtained during his expeditions to East Turkestan from 1928 to 1930. In 1954, he published an archaeological report in which he made black and white photographs

¹ Dr., Friedrich-Schiller-Universität Jena, Jena/Almanya

El-mek: erdem.ucar@uni-jena.de

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0039-9619>

of many of these fragments relating to Turfan. The article deals with a fragment from the collection of Huang Wenbi that relates to the *Altun Yaruq Sudur*. It belongs to the part 4 of the *Tägzinč* (卷 *juan*) II. While the recto of the fragment is present in the St. Petersburg manuscript of the *Sūtra*, the verso of the fragment corresponds to the missing 47th leaf (*ikinti yeti ālig*) in the St. Petersburg manuscript today. Therefore, it can be said that the verso completes the missing section in the St. Petersburg manuscript.

Keywords: Old Uyghur, Altun Yaruq Sudur, Huang Wenbi.

1. Giriş

Çinli arkeolog Huang Wenbi (黃文弼) (1893-1966), 1927'den itibaren bazen tek başına bazen de İsveçli kâşif Sven Anders Hedin (1865-1952) ile beraber İç Moğolistan ve Doğu Türkistan'ın muhtelif bölgelerine çeşitli keşif gezileri yapmış, bunun neticesinde bölgeden çok değerli sanat eserleri ile yazmalar elde etmeyi başarmıştır (Jacobs, 2014:122-131). Çin Millî Müzesi'nde (中國國家博物館) muhafaza edilen Eski Uygurca yazmaların ekseriyeti, Çinli arkeolog Huang Wenbi'nin Doğu Türkistan'a yaptığı arkeolojik gezilerde (1928-1930) elde ettiği koleksiyona dayanmaktadır. Huang Wenbi, sözkonusu parçaların çoğunun siyah beyaz resimlerini Turfan üzerine hazırladığı arkeolojik raporda neşretmiştir (1954). Huang Wenbi koleksiyonu, 1949'dan 1959'a kadar Çin Sosyal Bilimler Akademisi Arkeoloji Enstitüsü'nde (CASS) bulunuyordu. Koleksiyonun bir kısmı, Çin Millî Tarih Müzesi (中國歷史博物館) adıyla yeni kurulan müzeye 1959'da nakledildi. Japon Türkolog Umemura Hiroshi, Çin Millî Tarih Müzesi'nde muhafaza edilen 16 Eski Uygurca parçanın geçici katalogunu hazırlamıştır (1991). 2003 yılında, Çin Ulusal Tarih Müzesi, yeni kurulan Çin Ulusal Müzesi ile birleştirilmiştir (Fu, 2022:564).²

2. Neşir

Aşağıda Huang Wenbi koleksiyonunda bulunan *Altun Yaruq Sudur*'a ait parçanın neşri sunulacaktır. Parçanın kayıt numarası hakkında şu an için bir şey söylemek mümkün değildir. Sözkonusu parça Umemura Hiroshi'nin hazırladığı geçici katalogta ne yazık ki bulunmamaktadır.

Parçanın neşrinde Uçar 2020'de önerilen sistem esas alınmıştır. Parça, II. *Tegzinç*'in (卷 *juan*) 4. bölümünün sonuna ait olup Çince metinde Taishō 665 16 413 b28-c5³ (= Nobel, 1958: 94) arasına karşılık gelmektedir. Parçanın ön yüzü *Altun Yaruq Sudur*'un St. Petersburg yazmasında SI 4498 M/1 II 46 r20-46 v5 (Radlov-Malov, 1913/I: 125/20-126/5 = Kaya, 2021: 213)⁴ arasına tekabül ederken, parçanın arka yüzü⁵ St. Petersburg yazmasında bugün eksik olan 47. yaprağına (*ikinti yeti elig*) karşılık gelmektedir. Dolayısıyla, parçanın arka yüzünün St. Petersburg yazmasındaki kayıp yeri tamamladığı söylenebilir. St. Petersburg yazmasında eksik olan yaprak, neşri sunulan parça dışında *Altun Yaruq Sudur*'un Berlin yazmalarından B 1 = *U

² Huang Wenbi koleksiyonunda yer alan Eski Uygurca parçalar üzerinde, Çinli meslektaşımız Fu Ma (付馬) tarafından bugünlerde bir çalışma yürütülmektedir. Kendisinden aldığım bilgilere göre, meslektaşım, 1954'te resimleri neşredilen koleksiyondaki tüm parçaların orijinal hâlde bugün hâlâ mevcut olduğuna inanmakta, fakat bazı parçalar Çin Sosyal Bilimler Akademisi Arkeoloji Enstitüsü'nde (CASS) bulunduğu için bunların ayrıca incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Meslektaşımızın Huang Wenbi koleksiyonundaki Eski Uygurca parçalarla ilgili son makalesi için bk. Fu 2023.

³ Çince Budist Kanon, yani *Taishō Shinshū Daizōkyō* (大正新脩大藏經) için Tokyo üniversitesine ait dijital platformdan (<http://21dzk.l.u-tokyo.ac.jp/SAT/>) faydalanılmıştır.

⁴ St. Petersburg yazmasındaki yaprakların Radlov-Malov neşrinde tekabül ettiği sayfalarla olan tekabül listesi için bk. (Uçar, 2023a:35-63).

⁵ Parçanın arka yüzünün neşri için bk. (Zieme, 1977:151, dip. 7).

9038 (T III M 56.12)⁶ r16-26 ve v1-26. satırları ile B 27 = Mainz 557 + Mainz 550 (T III M 206)⁷ r1-3. satırlarında ve B 59 = U 1992 (T I)⁸ numaralı parçada da mevcuttur.

Zieme'ye göre, Mainz 123 (T I 164)⁹ ve U 998 (T I D) numaralı parçalar muhtemelen 30 satır ihtiva eden uzun *pothī* biçimindeki bir yazmaya ait olup iki parça da *Altun Yaruq Sudur*'un *Süü* (Giriş) kısmındandır. Zieme, Huang Wenbi koleksiyonunda bulunan parçanın da Mainz 123 ve U 998 numaralı parçalarla aynı yazmaya ait olduğunu düşünmektedir (Zieme, 1977:150-151). *Altun Yaruq Sudur*'un Berlin'de muhafaza edilen yazmalarını ve parçalarını tavsif eden Raschmann'a göre, U 998¹⁰ numaralı parça B 11, ama Mainz 123 numaralı parça B 15 numaralı yazmaya aittir (Raschmann, 2000:21-66). *Altun Yaruq Sudur*'un Berlin'de 70'e yakın yazması bulunmaktadır. Esere ait parçaların hangi yazmaya ait olduğunu tespit etmek oldukça zordur ve bunu yapmak için ciddi bir mesai harcanması gerekmektedir. Bu nedenle Zieme ve Raschmann'ın parçaları farklı yazmaya ait olarak teşhis etmesi kabul edilebilir bir durumdur. Tespit edebildiğim kadarıyla B 60 numaralı yazmaya ait U 731 (T I D) numaralı parça (Raschmann 2000:48, 162-163), Huang Wenbi koleksiyonundaki neşrini sunulan parça ile birbirine benzemektedir. Her iki parçada da *pothī* deliği 7. ve 9. satırlar arasında yer almakta olup her ikisinde de kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Ancak Huang Wenbi koleksiyonunda bulunan parçanın renkli resmi görülmediği için bu konuda kesin bir şey söylemek oldukça zordur.

Ön

1. nomluğ ötügin eşidü y(a)rılıqap
NWMLWX AWYTWKYN AŞYDW YRLYĀAB
2. ötrü somakétu bodis(a)t(a)vıg öge
AWYTRW SWMAKYTW BWDYSTVYX AWYKA
3. alqayu y(a)rılıqadı „, edgü edgü töz-
AALĀAYW YRLYĀADY „, ADKW ADKW TWYZ
4. [ün]ler¹¹ oğlı ya qaltı [b]o¹²
// LAR AWXLY Y A ĀALTY /W
5. [seni]ñ¹³ tülünđeki altun
/////K TWYLNWDAKY AALTWN
6. [küvrüg]¹⁴ ünintin eşdilmiş¹⁵ „,
///// AWYNYNTYN AYŞDYLMYŞ „,
7. [bo burxan]lar¹⁶ ögdisin
// ///// (P) LAR AWYKDYSYN
8. [kşanti]¹⁷ qılmaqlıg
///// (P) ĀYLMAXLYX

⁶ Parçanın tavsifi için bk. Raschmann, 2000:132 [160] ve neşri için bk. Raschmann, 1998.

⁷ Parçanın tavsifi için bk. Raschmann, 2000:134 [161-162].

⁸ Parçanın tavsifi için bk. Raschmann, 2000:133 [161].

⁹ Parçanın tavsifi için bk. Ehlers, 1987:1 [29].

¹⁰ Raschmann, parçanın kopan kısmını birleştirip parçayı U 748+U 998 (T I D) olarak tavsif etmiştir (Raschmann, 2000:14 [65-66]).

¹¹ Krş. Radlov-Malov, 1913: 126/1 ve B 1 = U 638 v3.

¹² St. Petersburg yazmasında (Radlov-Malov, 1913:126/2) yok, Berlin yazmalarından birinde var. Krş. B 1 = U 638 v4.

¹³ Krş. Radlov-Malov, 1913:126/2 ve B 1 = U 638 v4.

¹⁴ Krş. Radlov-Malov, 1913:126/3 ve B 1 = U 638 v5.

¹⁵ Krş. Radlov-Malov, 1913: *eşdilmiş* (126/3). Fiilin standart yazımı <AYŞDYDL> ve <AŞYDYDL> şeklinde olsa da erken dönem bazı metinlerde <AYŞDYL> yazımına da (Özertural 2020: 49) rastlanıyor.

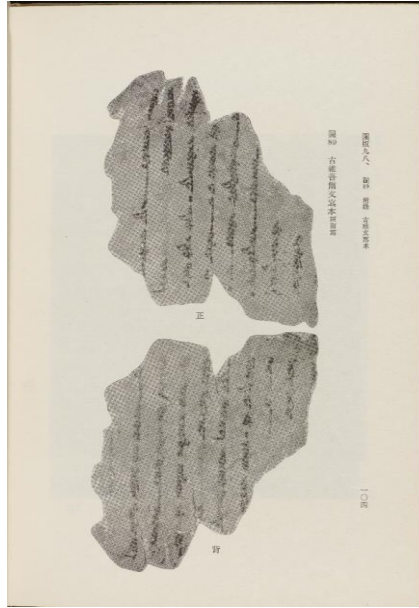
¹⁶ Krş. Radlov-Malov, 1913:126/3-4 ve B 1 = U 638 v5-6.

¹⁷ Krş. Radlov-Malov, 1913:126/4 ve B 1 = U 638 v6.

Arka

ikinti kırq (?)¹⁸
AYKYNTY ǞYRǞ

9. [ant]a ötrü ol qamağ t(e)ñrilig
////A AWYTRW AWL ǞAMAX TNKRY LYX
10. yalañoqluğ uluğ térin quvrağ ,,
YALANKWǞ LWX AWLWX TYRYN ǞWVRAX ,,
11. bo muntağ yañlıg nomluğ kezigig
BW MWNTAX YANKLYX NWMLWX KAZ YKYK
12. t(e)ñri t(e)ñrisi burxan y(a)r[lıgın]¹⁹
TNKRY TNKRYSY BWRXAN YR/////
13. [éşi]dü²⁰ teginip ertinü tañladı[lar]²¹ ,,
////DW TAKYNYB ARTYNKW TANKLADY /// ,,
14. muñadtılar ,, uluğ ögrünç[ülüg]²²
MWNKADTY LAR ,, AWLWX AWYKRWNÇ/ ///
15. sevinçlig [bolu teginip ,,]²³
SAVYNÇLYK (P) //// //
16. t(e)ñri t(e)ñri[si burxan]
TNKRY TNKRY (P) // //
17. y(a)rılıg[ın] ...
YRLYX// (P) ...

Huang Wenbi, 1954: 89 [104]

¹⁸ Resimden yaprak numaralandırması net olarak okunamıyor.

¹⁹ Krş. B 59 = U 1992 r2.

²⁰ Zieme, 1977: [eşi]dip (151, dip. 7). Fiilin standart yazımı için bk. Özertural 2020:36-38.

²¹ Krş. B 59 = U 1992 r3.

²² Krş. B 59 = U 1992 r4 ve B 1 = *U 9038 r24. Hakkında bir not için bk. Uçar, 2023b:27.

²³ Zieme 1977: [boltular] (151, dip. 7). Krş. B 1 = *U 9038: ... teginip (r25) ve Rasschmann, 1998:301.

Kaynaklar

Ehlers, G. (1987). *Alttürkische Handschriften. Teil 2. Das Goldglanz-Sūtra und der buddhistische Legendenzyklus Daśakarmaparhāvādānamālā*. Depositum der Preußischen Akademie der Wissenschaften (Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Berlin). Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland. XIII, 10. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Fu, Ma (2022). Unedited Old Uighur Buddhist Literature Preserved in the National Museum of China: the Mahāpratisarā dhāraṇī and 'On the Three Qualities'. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Y. 75, S. 4, s. 563-592.

Fu, Ma (2023). 中国国家博物馆藏黄文弼所获回鹘文书研究札记 [Notes on the Old Uighur Manuscripts Acquired by Huang Wenbi in the Collection of the National Museum of China]. 中国国家博物馆馆刊 [Journal of National Museum of China]. Y. 8, S. 241, s. 151-159.

Huang Wenbi (1954). 吐魯番考古記 [Archaeological Records from Turfan]. Beijing: Science Press.

Jacobs, J. B. (2014). Huang Wenbi: Pioneer of Chinese Archaeology in Xinjiang. *The Silk Road*, S. 12, s. 122-131.

Kaya, C. (2021). *Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin, Gözden Geçirilmiş Baskı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Nobel, J. (1958). *Suvarṇaprabhāsottama-Sūtra. Das Goldglanz-Sūtra. Ein Sankrittext des Mahāyāna-Buddhismus. I-Tsing's chinesische Version und Ihre tibetischen Übersetzungen. I-Tsing's chinesische Version übersetzt, eingeleitet, erläutert und mit einem Photomechanischen Nachdruck des chinesischen Textes versehen. Erster Band*. Leiden: E. J. Brill.

Özertural, Z. (2020). *Uigurisches Wörterbuch Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien I/2 Verben: edād- – iza-, unter Mitwirkung von Röhrborn, K*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Radlov, V. V.; Malov, S. E. (1913). *Suvarṇaprabhāsa (Sutra Zolotogo Bleska), Tekst' Uygurskoy Redaktsii I-II*. St. Petersburg: Imperatorskoy Akademii Nauk.

Raschmann, S. C. (1998). Aus den Vorarbeiten F. W. K. Müllers zum Altun Yaruk Sudur. *Bahşi Ögdisi: Festschrift für Klaus Röhrborn anlässlich seines 60. Geburtstags*. Haz. Ölmez, M. ve Laut J. P. Simurg Yayınları. İstanbul, s. 295-304.

Raschmann, S.-C. (2000). *Alttürkische Handschriften: Teil 5. Berliner Fragmente des Goldglanz-Sūtras. Teil 1: Vorworte und Erstes bis Drittes Buch*. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland. XIII, 13. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Uçar, E. (2020). Türkiye'deki Eski Uygurca Metin Neşirleri İçin Kullanılacak Harfçevrim ve Yazıçevrim Kılavuzu. *Journal of Old Turkic Studies*, Y. 4, S. 1, s. 231-250.

Uçar, E. (2023a). Altun Yarıq Sudur'un St. Petersburg Yazması'ndaki Yapraklar ile Radlov-Malov Neşirindeki Sayfaların Tekabül Listesi (Deneme). *Edebiyat Dilbilim Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Y. 2, S. 2, s. 35-63.

Uçar, E. (2023b). Friedrich Wilhelm Karl Müller'in Terekesindeki Altun Yarıq Sudur'un B 1 Yazmasına Ait Neşredilmemiş Parçalar. *Edebiyat Dilbilim Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Y. 2, S. 2, s. 1-33.

Umamura, Hiroshi (1991). 中國歷史博物館藏《吐魯番考古記》所收回鹵文古文獻過眼錄 [A Survey of Old Chinese Documents Recovered from the Turfan Archaeological Records in the Collection of the Chinese Museum of History]. 中國歷史博物館館刊 [Museum of Chinese History Journal]. S. 15-16, s. 157-163.

Zieme, P. (1977). Zu den Legenden im Uigurischen Goldglanzsütra. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, S. 1, s. 149-156.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.